

Helsinki *bilten*

**HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.162 // MAJ 2022.

Foto: Pres služba Predsedništva Srbije

SRBIJA: RAT U UKRAJINI I EVROPSKI PUT

Invazija Rusije na Ukrajinu nije prevashodno samo evropski problem, ali je unutar Evropske unije (EU) doveo do ubrzanja usaglašavanja zajedničkih ciljeva, kao i do svesti o neophodnosti produbljavanja evropske integracije, jer su mnoge barijere bezbednosnoj integraciji otpale zbog ruske agresije. Unutar same EU promenjen je i narativ, jer je postalo jasno da EU, ukoliko želi da postane relevantni geostrateški faktor, mora da krene putem dublje integracije. Nedavno završena Konferencija o budućnosti Evrope (9. maj 1922) je najnoviji pokušaj da se "produbi" unija,

sa mnoštvom preporuka za unutrašnje reforme, ali se proširenje jedva spominje.

Ipak, nova situacija je pokrenula i pitanja o budućnosti evroatlantskih integracija Zapadnog Balkana. Iako je okružen državama članicama EU i NATO, region je samo delimično integrisan u evroatlantske političke i bezbednosne strukture. Nedefinisana politika EU tokom poslednje decenije doprinela je regresiji regiona i njegovom okretanju ka drugim partnerima. Penetracija Rusije na Balkan bila je relativno brza i laka

zbog strateškog vakuuma koga je Zapad ostavio iza sebe.

Ruska agresija navela je mnoge forume na razmatranje i budućnosti Zapadnog Balkana. Tako Džudi Dempsi (Judy Dempsey), viši saradnik *Carnegie Evropa*, smatra u da je članstvo EU – ili put do njega – toliko vredno, posebno za male zemlje, da su mnogi u Briselu, Parizu, Berlinu i drugde počeli da ga vide kao nešto što daju, a ne kao nešto što grade i u korist sadašnjih članova. Ovo usporava očigledne i hitne prioritete – posebno na Zapadnom Balkanu – i mogućnosti da se prihvati privlačnost samog političkog projekta EU, uključujući i milione Ukrajinaca.¹

EU je već duže vreme svesna malignog ruskog uticaja na Balkanu, ali je zbog neadekvatne EU politike i reakcije, dugogodišnji cilj spoljne politike Vladimira Putina da balkanizuje Evropu (otuda i njegova podrška Bregzitu) i da zaustavi evropeizaciju Zapadnog Balkana, uznapredovao.

Zapad je svestan ranjivosti zemalja Zapadnog Balkana i njihove podložnosti ruskom uticaju, posebno Srbije, BiH i Crne Gore. Imajući to u vidu američka diplomatija je preduzela ofanzivnu diplomatsku inicijativu kojoj su se pridružile EU i Velika Britanija (pre svega, osovina Vašington, Berlin, London). Pored SAD, Nemačka i dalje ima ključnu ulogu kad je reč o Zapadnom Balkanu. Ukrajinska kriza je iznudila novi pristup EU i Berlina posebno, koji polazi od toga da je region važan i kao bezbednosni problem i otuda brojne špekulacije na Zapadu da bi Putin mogao otvoriti drugi front upravo na Balkanu.

Francuski predsednik Emanuel Makron je lansirao ideju o “političkoj zajednici” koja bi omogućila demokratskim evropskim državama koje se pridržavaju evropskih vrednosti da pronađu novi prostor za bezbednost, političku, energetsku, infrastrukturnu saradnju, gde bi ljudi,

posebno mladi, cirkulisal² Predsednik Evropskog saveta Šarl Misel je pak, prilikom nedavne posete Beogradu lansirao ideju o “evropskoj geopolitičkoj zajednici” koja bi omogućila redovno sastajanje na najvišem nivou radi razmene ideja o zajedničkim interesima i koordinaciji.³

Deo te nove politike Zapada je i zahtev da zemlje Balkana zauzmu stranu u sukobu Rusije i Ukrajine i tako doprinesu diplomatskom i ekonomskom pritisku na Rusiju. Osim toga, usledile su brojne mere (sankcije za one koji destabilizuju region), ali i obećanja o bržem uključivanju Zapadnog Balkana u evroatlantske integracije.

Grupa 7 (G7) je na nedavnom samitu “potvrdila posvećenost evropskoj perspektivi šest zemalja Zapadnog Balkana, kako bi se osigurala bezbednost, stabilnost i prosperitet regiona. Pozdravlja se to što je Zapadni Balkan ujedinjen u osudi agresorskog rata Rusije protiv Ukrajine, posebno u Generalnoj skupštini UN (UNGA). Pohvaljuju se Albanija, Kosovo, Crna Gora i Severna Makedonija zbog potpunog usklađivanja spoljne politike sa EU, uključujući sankcije i njihovu primenu. Poziva se Srbiju da učini isto.⁴

EU je godinama tolerisala ponašanje Srbije u regionu i dozvolila je da njene aspiracije postanu realne. Tek je agresijom Rusije na Ukrajinu postala svesna opasnosti i brojnih propusta kad je reč o Balkanu. Iako je bilo je dosta reakcija na maligni uticaj Rusije, to nije bilo praćeno adekvatnim EU politikama, prvenstveno zbog toga što je i sama, unutar sebe dozvolila mogućnost da Rusija korumpira desničarske (ali i leve) pokrete kao i brojne političare, što je stvorilo sliku o Zapadu kao dekadentnom i nesporobnom za rešavanje svojih problema.

1 <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/87114>.

2 <https://europeanwesternbalkans.rs/makron-pristupanje-zapadnog-balkana-eu-da-se-nastavi/>

3 <https://www.danas.rs/vesti/politika/misel-evropska-geopoliticka-zajednica-bi-olaksala-proces-pristupanja-eu/>

4 <https://www.gov.uk/government/news/g7-germany-2022-foreign-ministers-communique>.

Suprotno sopstvenim očekivanjima, Putin je ujediniio Zapad i gurnuo ga ka ofanzivnijem stavu, ne samo u odnosu prema Rusiji i ratu u Ukrajini, nego i prema Zapadnom Balkanu kao mogućem Putinovom “drugom frontu”.

U svim zapadnim reakcijama posebno je apostrofirana Srbija kojoj se pripisuje destabilizirajuća uloga, od nje se traži “da prekine svaku retoriku i postupke koji podrivaju integritet zemlja u susjedstvu” i ugrožavaju “regionalnu stabilnost i pomirenje”.⁵

Mada je Srbija glasala za rezolucije u UN koje osuđuju rusku agresiju, Srbija je jedina zemlja Balkana koja nije uvela sankcije Rusiji i tome se još uvek odupire. Vladimir Bilček, izvestilac Evropskog parlamenta (EP) za Srbiju, je na svom twitteru napisao da je “Putinov napad na Ukrajinu prelomni trenutak i za Zapadni Balkan i da svako prema tome treba da shvati da je izbor Srbije da se ne pridruži EU sankcijama definišuća spoljnopolitička odluka koja se odražava na šire odnose EU i Srbije”.⁶

Javnost u Srbiji, jedina u Evropi, većinski je na strani Rusije: na njenim se ulicama održavaju protesti u znak podrške Rusiji; 80 odsto građana 80 podržava Rusiju (dok se podrška EU smanjuje na 35 odsto, najmanja ikad) i čija akademska elita masovno potpisuje peticije protiv uvođenja sankcija Rusiji. Srpska javnost smatra da je reč o ratu Rusije i Zapada, u kom Zaopad teži uništenju Rusije i Srba. Te teze dominiraju u srbijanskim medijima.

Predsednik Srbije Vučić u svakoj prigodnoj prilici uporno ponavlja da je Srbija strateški okrenuta članstvu u EU, a da se istovremeno, neće odreći svojih prijatelja na Istoku. Zapadni mediji Vučića

5 Nova američka uloga na balkanu, Dragan Bisenić, *Danas*, 23-25 april 1922.

6 <https://www.politika.rs/sr/clanak/500572/Bilcik-Putinov-napad-na-Ukrajinu-je-prelomni-trenutak-za-Zapadni-Balkan>.

opisuju kao majstora u izbegavanju jasnoće. On je u intervjuu za *Financial Times* izjavio da uprkos pritiscima Srbija neće ugroziti svoje nacionalne interese pridruživanjem zapadnim sankcijama Rusiji zbog rata u Ukrajini i da Beograd neće “izabrati stranu” uprkos pozivima Evropske unije da zemlje kandidati za članstvo usklade svoju spoljnu politiku sa Briselom.⁷

Srbija je pod ogromnim pritiskom, ili kako kaže predsednik Vučić, “u mnogo težoj situaciji nego što izgleda”.⁸ Od nje se traži sporazum sa Prištinom kojim se faktički priznaje Kosovo, zatim “disciplinovanje” Republike Srpske i odricanje od Rusije, odnosno uvođenje sankcija Rusiji. Kristofer Hil, američki ambasador u Beogradu, je u intervjuu *Politici* izjavio da postoji samo pogrešan ili pravi put, te da Srbija mora da napravi izbor. On sugerise da “postoji samo jedan put, i to je Zapad, to je Evropska unija”.⁹ Aleksandar Vulin, minister policije, promptno je odgovorio ambasadoru: “Ne tražite na silu da se Srbi opredele, možete biti povređeni našim izborom... Arogancija ambasadora SAD nas podseća da je Hil bio izvršilac politike sankcija, silovanja i bombardovanja i Republike Srpske i Republike Srbije. I on u tome ne vidi problem ni krivicu. Srbija će ići svojim putem, a ambasador neka upravlja onima koji mu to dopuštaju”.¹⁰

Spoljna politika (predsednika Vučića) desetgodišnjeg veštog balansiranja između tzv. “četri stuba” doživela je debakl. Nove okolnosti zahtevaju suštinski zaokret koji će odrediti budućnost Srbije. Srbija se, međutim, opire u nastojanju da i dalje balansira ali, kako poručuje Zapad, njen manevarski prostor se smanjuje.

7 <https://rs.n1info.com/vesti/vucic-za-ft-srbija-nece-izabrati-stranu-necemo-vesti-sankcije-rusiji/>.

8 <https://direktno.rs/politika/414273/aleksandar-vucic-predsednistvo-srbije-spc-sabor.html>.

9 Kristofer Hil “Nema trećeg puta – Istok ili Zapad”, *Politika*, 22. Maj 1922.

10 <https://nova.rs/vesti/politika/vulin-odgovorio-hilu-nerazite-na-silu-da-se-srbi-opredele/>

Aktuelna konstelacija u Evropi, ali i u samoj Srbiji, je jedinstvena prilika da "Srbija najzad izbegne da njeni odnosi sa Rusijom odrede njenu stratešku budućnost". Zato je, kako ističe Boško Jakšić, novinar, neophodno da, ukoliko predsednik Vučić zbilja odabere EU kao budućnost Srbije dobije podršku proevropske opozicije (Stranka slobode i pravde), čime bi pokazala državotvornost. Time bi doprinela izvalačenju Srbije iz ruskog zagrljaja.¹¹

Imajući sve ovo u vidu, Evropa i Sjedinjene Države moraju povećati svoj vojni, politički i ekonomski angažman u regionu u cilju sprečavanja daljnog malignog uticaja Rusije i Kine. Istovremeno, neophodan je njihov aktivan odnos s proevropskom opozicijom i civilnom društvom kako bi ojačala podrška evroatlantskoj orijentaciji.

UVODENJE SANKCIJA RUSIJI

Srbija je jedina država u Evropi koja nije uvela sankcije Ruskoj Federaciji. U Srbiji preovladava podrška Rusiji, a agresija na Ukrajinu se pravda kao "preventivni rat" za koji je odgovoran Zapad. Srpski mediji uglavnom ne izvještavaju profesionalno o ukrajinskom ratu, što dodatno doprinosi toj izvrnutoj percepciji. Za to je odgovoran i sam predsednik koji u tome učestvuje već deset godina. Rat u Ukrajini dodatno je bacio svetlo na činjenicu koliko je Balkan, posebno Srbija i Republika Srpska (RS), podložan uticaju Rusije. Pri tome, ubrzano naoružavanje Srbije (iz Rusije i Kine) dodatno povećava strah i povećanu zabrinutost regiona.

U razgovoru sa predsednikom Putinom (6.april), Vučić ga je obavestio da je Srbija na putu ka

EU, ali da ostaje vojno neutralna.¹² Predviđen je novi razgovor dvojice predsednika o gasnom aranžamnu.¹³ Prostor za sedenje na više stolica tako reći je nestao i Srbija će, kako predsednik Vučić sve češće ističe, biti konstantno pod velikim pritiscima. Sve češći su zahtevi da se privremeno zamrznu pregovori sa Srbijom i obustavi finansijska pomoć EU dok se ne uskladi sa stavom EU o Rusiji. Zapad rat u Ukrajini percipira i kao rat protiv zapadnih vrednosti i u tom smislu može se očekivati da je to glavna motivacija rezolutnijeg povratka na Balkan. Zapad je uostalom, na Balkanu uspostavio zapadni demokratski sistem koji još nije zaživeo.

Akademski i kulturna zajednica, ali i veći deo političke elite u Srbiji, smatra da je ukrajinski rat "u simboličkom i identitetskom smislu nesporo svetski rat, u kom su različiti simbolički činovi ponekad, pa i po pravilu, važniji od onih sa konkretnim bezbednosnom ili ekonomskim ishodom. U tom smislu se sagledava i opredeljenje Srbije da se izjasni protiv Rusije. Ističe se da "bilo kakvo opredeljenje slobodarske Srbije ima izuzetno veliki značaj, ali i značajne posledice po kulturnu samosvest i nacionalno samopoštovanje samih Srba, što je u našem slučaju najvažnije".¹⁴

Srpski nacionalisti, opozicija, Srpska pravoslavna crkva (SPC), službe bezbednosti, svesni su da se Srbija nalazi na raskrsnici, ali se nadaju ruskoj pobedi. U Beogradu je održan skup grupe srpskih intelektualaca koja je konsenzualno sugerisala strateško "strpljenje", "čekanje raspleta", "skrivanje ispod radara", "tihan otpor", "razne vidove opstrukcija", kombinaciju "vojne i političke neutralnosti", "jačanje borbene gotovosti" itd. "Srpski svet", kako ističu, ima dovoljno razloga

¹² <https://www.slobodnaevropa.org/a/putin-vucic-cestitka-izbori/31788593.html>

¹³ <https://www.b92.net/biz/vesti/srbija/sledece-nedelje-razgovor-putina-i-vucica-tema-gas-2157992>

¹⁴ <https://standard.rs/2022/04/08/zapad-ce-preko-srbije-pokusati-da-ponizava-rusiju/>.

¹¹ Boško Jakšić, "Vreme nategnute normalnosti", Politika, 13. maj 2022.

da se drži opomene ruskog carskog obaveštajca Alekseja Jedrihina “da je od neprijateljstva Anglosaksonaca gore samo njihovo prijateljstvo”.¹⁵

Dilema se svodi na sledeće: “Cenu opredeljenja za bilo koju stranu moraćemo da platimo – opredeljenje za Zapad značilo bi duhovno propadanje, razaranje tradicije i neku vrstu menjanja psihološko-mentalitetskog koda našeg naroda, dok bi opredeljenje za Istok značilo niži ekonomski standard i život u potpunom okruženju suprotne civilizacije”.¹⁶

Skupovi protiv sankcija podržavaju ruski narativ o ratu u Ukrajini koji se u suštini svodi na to da je reč o “ratu civilizacija”, ustanku protiv “anglosaksonskog jarma”, koji se navodno dešava u mnogim zemljama. To ima plodno tle u društvu koje ne prihvata evropske vrednosti, ali koristi zapadna dostignuća i ne bi se odreklo podrške EU.

Aktivnosti proruskih snaga u Srbiji koje Moskva podržava imaju potencijal koji Rusija može da iskoristi da gurne Balkan u kaos i rat kako bi opravdala sopstvenu agresiju.

Predsednik Vučić je svestan da je uvođenje sankcija Rusiji pitanje vremena, ukoliko je stvarno opredeljen za evropski put Srbije.

Svi susreti sa zapadnim partnerima završavaju sa istom porukom. Tako je i glavna poruka sa večere u Briselu koju je visoki predstavnik EU za spoljnu politiku i bezbednost Žozep Borelj priredio za lidere šest država Zapadnog Balkana bila da, “EU očekuje od svih država regiona da podrže sankcije protiv Rusije koje je uvela EU, jer je to, kako kažu, “glavni element evropskog puta”.¹⁷

15 <https://iges.ba/bs/geopolitika/dekonstrukcija-tanaskovica-kecmanovica-i-ekipe/>.

16 <https://standard.rs/2022/03/21/srbi-na-istorijskoj-raskrsnici-jesmo-li-istok-ili-zapad/>.

17 <https://rs.n1info.com/vesti/nema-strpljenja-u-eu-srbija-mora-da-uvode-sankcije-rusiji/>.

Predsednik Vučić između zahteva EU i opšte podrške javnosti Rusiji, pokušava da objasni težak položaj Srbije, ističući da “situacija nije jednostavna, te da moramo donositi racionalne odluke. Sve u svetu je postalo apsolutna histerija i nije dobro da se ističete. Naša zemlja nije velika, ali taj naš brod ćemo, nadam se, uspeti da dovedemo u mirne vode”.¹⁸ Naglašava i kakve posledice Srbija već snosi zbog toga što nije uvela sankcije Rusiji. Navodi da je “sedam američkih producenata, reditelja i glumaca odbilo doći u Srbiju jer nije uvela sankcije. Živeli bismo 10 puta bolje kad bismo uveli sankcije Rusiji, ali nećemo to učiniti”.¹⁹

Sve njegove izjave koje su vrlo kontradiktorne u odnosu na – koju stranu Srbija uzima – završavaju se izjavama poput “mi smo 80 dana izdržali i cena koju plaćamo ogromna je i mi suštinski nemamo izlaz na tržište kapitala. Ne najavljujem uvođenje sankcija, borićemo se dok god možemo da čuvamo svoju politiku. I tu politiku vodimo ne zbog toga što imamo nešto od neuvođenja sankcija”.²⁰ Ipak, njegova izjava iz aprila najbolje odražava njegov strah i oprez: “Potpun prekid odnosa sa Moskvom bi za Srbiju bio čor-sokak, jer bi Rusija žestoko uzvratila, doživela bi to kao zarivanje noža u leđa”.²¹

Zbog pritisaka kojima je izložen sa obe strane predsednik Vučić je potražio i podršku Srpske pravoslavne crkve i patrijarha Profirija, zbog pre svega, da građani razumeju poziciju u kojoj se zemlja nalazi. Nakon sastanka s crkvenim velikodostojnicima izjavio je da je Srbija u mnogo

18 <https://rs.n1info.com/vesti/nema-strpljenja-u-eu-srbija-mora-da-uvode-sankcije-rusiji/>.

19 <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/nece-biti-hrane-pred-nama-je-najteza-zima-u-70-godina-moglo-bi-biti-i-nuklearnog-rata-ovo-je-neizdrzivo-15197527>.

20 <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/nece-biti-hrane-pred-nama-je-najteza-zima-u-70-godina-moglo-bi-biti-i-nuklearnog-rata-ovo-je-neizdrzivo-15197527>.

21 <https://www.blic.rs/vesti/politika/srbija-je-teska-tema-koju-nije-tesko-resiti-pritisak-zapada-na-nasu-zemlju-zbog-xz83pfy>.

težoj situaciji nego što izgleda, kao i da se “ozbiljni i gradonosni oblaci nadvijaju nad našom zemljom”.²²

Vučićevo nastojanje da i dalje balansira prate i mediji koji su pod njegovom kontrolom. Stidljivo se izrazito proruski narativ koriguje uključivanjem i kritičkih tonova o ruskoj agresiji, ali proruski narativ dominira i dalje. Upadljivo je, međutim, da svi predstavnici vlasti naglašeno govore o proevropskom putu Srbije.

Najoštriju kritiku Rusije uputio je Predrag Marković, historičar i jedan od funkcionera Socijalističke partije Srbije (SPS). Njegov intervju povodom Dana pobjede je objavljen na udarnom mjestu u nedeljnoj *Politici* gde on kaže da su, “JNA i ruska vojska pod parolom oslobađanja nekih pograničnih gradova, zapravo te gradove razorili. Ovde Vukovar, a u Ukrajini Mariupolj (...) kao što smo mi na ratišta u Hrvatskoj i Bosni puštali razne paravojne i dobrovoljačke jedinice, što se uglavnom pretvaralo u pljačkaške pohode, tako su i Rusi u Ukrajinu povelili Čečene i plaćenike iz privatne vojne kompanije ‘Vagner’. Sve ovo rapidnom brzinom troši moralni prestiž koji je ruska vojska imala kao baštinik herojske Crvene armije. To se dogodilo i Srbima tokom ratova devedesetih”.²³

Rusija je sve izolovanija i sigurno će biti spremna da toleriše i “usklađivanje spoljne politike Srbije sa politikom EU”. Osim dubinskih veza Moskve i Beograda, teško je proceniti koliko su pojedinci koji odlučuju podložni ucenama Moskve. Moskva neće tako lako ispustiti taj jedini kanal prema Balkanu.

22 <https://rs.n1info.com/vesti/vucic-sledi-nam-najteze-vreme-od-1944-crkva-da-pomogne-da-narod-razume/>

23 Predrag Marković “Najtužniji Dan pobjede”, *Politika* 8. maj 2022.

MEĐUSOBNO PRIZNAVANJE SRBIJE I KOSOVA

Rešavanje kosovskog pitanja se od osamdesetih godina prošlog veka isključivo sagledava u okviru njegove podele. Demonstracije pristinskih studenata (1981) otvorile su albansko pitanje koje je tinjalo od 1968, kad su Albanci na Kosovu stekli punu autonomiju (kasnije potvrđenu ustavom iz 1974). Srbija se nikad nije pomirila s time. Međutim, brojčana nadmoć albanske populacije za srpske nacionaliste predstavljala je problem čije je rešenje Srpska akademija nauka i umetnosti (SANU) sagledavala u sklopu populacione politike koja bi smanjila natalitet. Pokušaj da se kosovsko pitanje reši smanjivanjem broja Albanaca, nije uspeo. Dobrica Ćosić, pisac i nacionalni ideolog u drugoj polovini XX veka, još 1989 predlaže: “Ili ćemo dati [Albancima] teritorij, što znači gubitak polovine Makedonije i posljedični raspad Srbije, ili ćemo koristiti silu, kako to radi Izrael. Ovo je bolan put, onaj koji nanosi ogromne štete”.²⁴

Nakon što Srbija usvojila novi Ustav (1990), ukinuta je autonomija Kosova i Vojvodine pod sloganom “Srbija iz tri dela biće opet cela”. Svi organi vlasti na Kosovu su raspušteni, a policija razoružana. Novi državni aparat je formiran u cilju jačanja i zaštite srpskih interese, efikasno pripojio Kosovo Srbiji i institucionalizovao dominaciju Srbije. Slobodan Milošević je pretvorio Kosovo u bazu sile gde je mogao nekažnjeno da tiranizira i pljačka Albance. Zavedeni državni teror nad Albancima, isprovocirao je na kraju i NATO intervenciju.

Brojni pokušaji međunarodne zajednice da posreduje između Beograda i Prištine nisu uspeali. Pristup Beograda rešavanju kosovskog pitanja može se pratiti unatrag 30 godina i u suštini se nije promenio. Tako u toku pokušaja međunarodne zajednice da posreduje oko sporazuma o

24 *Il Tempo*, 27. juni 1989. godine prema Borbi, 7. juli 1989.

obrazovanju 1996, SANU preko Aleksandra Despića, njenog predesdnika, 1996, nudi pregovore “o mirnoj, civilizovanoj podeli i razgraničenju” Kosova i Metohije duž etnickih linija.

Uoči i tokom intervencije lansira se projekat kantonizacije Kosova koga je izradio Dušan Bataković, istoričar blizak Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Kantoni bi bili formirani u agrarnim oblastima sa srpskom većinom i uključivali bi srpske manastire i zemlju koja im je bila u posedu do 1941. Srpska pravoslavna crkva je u februaru 1999, dostavila predlog MVP Francuske, nakon više poseta vladike Artemija Vašingtonu i evropskim glavnim gradovima sa ciljem da se dobije podrška protiv predloga, koga je u ime međunarodne zajednice ponudio američki diplomata Kristofer Hil /Christopher Hill/. Međunarodna zajednica je odbacila ovu ideju kantonizacije.

I u novim okolnostim, nakon intervencije, strategija Beograda ide u dva pravca: negiranje i potkopavanje međunarodne misije i priprema za podelu Kosova. Dobrica Ćosić bio je glavni zagovornik podele, starog plana Akademije: “Ja vidim konačno rešenje Kosmeta u podeli Kosova i Metohije i teritorijalnom razgraničenju Srbije i Albanije”.²⁵ “Razgraničenje između Srbije i Albanije” koje je zagovarao Ćosić, umesto onog između Srba i Albanaca uklapa se u njegovu definiciju ratova u svrhu “reorganizacije Balkana”. Ćosić je verovao da bi se Srbija trebala zadovoljiti “trećinom Kosova”.²⁶

Proglašenje kosovske nezavisnosti (2008) bilo je okidač za intenzivnu kampanju protiv njegovog međunarodnog priznanja. Međutim, namera

za podelu Kosova opstala je sve do sada. Jedini iskorak u pravcu normalizacije bio je Briselski sporazum (2013) koga je potpisala vlast naprednjaka. Međutim, bez obzira na neke pozitivne iskoraka i dalje se “ispod stola” radilo na podeli, što bi zamalo i uspelo da nije sprečeno intervencijom Angele Merkel. Dijalog između Beograda i Prištine u suštini, zamro je već 2017. Svi pokušaji da se oživi bili su neuspešni, svodeći se manje-više na simulaciju. Podizanjem optužnice protiv Hasima Tačija Beograd je izgubio partnera za podelu Kosova.

Aktuelni premijer Kosova Albin Kurti koji je izričito protiv podele je zbog toga, između ostalog, stalna meta srpskih medija koji ga predstavljaju kao teroristu i zagovornika velike Albanije. U suštini, najveći zagovornik Velike Albanije je Beograd, jer se time daje legitimitet velikosrpskom projektu. Za to je, po prvi put dobijena i podrška Tirane od Edija Rame. Kako je taj projekat skinut sa dnevnog reda u toku je sprovođenje strategije SAD i EU za konsolidaciju regiona uz, pre svega, postojeće priznate granice. Upravo je taj pristup izbio sve argumente Beograda o podeli, jer je podela Kosova uvek bila u funkciji kompenzacije u Republici Srpskoj. Ukrajinska kriza je doprinela kristalizaciji zapadne politike i prema Kosovu čime su osujećeni planovi Beograda. To se vidi i po reakcijama predsednika Vučića na svaku pomenu integriteta Ukrajine kad dolaze od zapadnih lidera. Tada se on poziva na međunarodno parvo i na licemerje međunarodne politike. Predsednik Vučić, vidno uznemiren novim pristupom, izjavio je da će Srbija “dati sve od sebe da se ide ka kompromisnom rešenju”.²⁷ Poznato je da kompromis za Beograd znači samo jedno – podelu.

Prilikom nedavne posete predsednika Vučića i premijera Kurtija Berlinu nemački kancelar Šolc je izjavio da je i priznanje nezavisnosti Kosova deo dijaloga o normalizaciji odnosa Srbije i

25 Slavoljub Đukić, “Lovljenje vetra”, Beograd, 2001.

26 Godine 1981. Ćosić je zapisao u svom dnevniku “Ako nismo spremni ponovo osloboditi Kosovo – a nismo – onda se ono treba podeliti između nas i Albanaca. Trebamo uzeti naše delove i manastire, a Abancima ostaviti njihovo. Inače ćemo biti uvučeni u stalni rat sa Abancima, koji ne možemo dobiti.” Citat iz, Slavoljub Đukić, “Lovljenje vetra”, Beograd, 2001.

27 Isto.

Kosova, te da će “budući sporazum između Prištine i Beograda obuhvatiti i priznanje Kosova”.²⁸

Odluka Kosova da podnese zahtev za članstvo u Savetu Evrope Beograd je dočeka sa velikom negodovanjem, kao i izjavu specijalnog izaslanika Nemačke za Zapadni Balkan Manuela Saracina (Sarrazina) da Kosovo ima podršku Nemačke za članstvo u Savetu Evrope. Kosovo takođe planira da traži pridruživanje Partnerstvu za mir u NATO, kako bi ojačalo međunarodnopravni subjektivitet države.²⁹

S obzirom na podršku koju Kosovo ima, Beograd je svoje prigovore sveo na pozivanje na međunarodno parvo. Vučić smatra da je apliciranjem za članstvo u Savetu Evrope Kosovo prekršilo razne obaveze, uključujući Vašingtonski sporazum (2020), odnosno obećanja koja su Srbija i Kosovo dali bivšem predsedniku SAD Donaldu Trampu da Kosovo neće tražiti članstvo u međunarodnim organizacijama, a Srbija neće lobirati za povlačenje priznanja Kosova.

Beograd je takođe bio zatečen činjenicom da je Putin koristio Kosovo kao opravdanje za prisvajanje Donbasa i Luganska. Vučić je našao opravdanje za takav stav jer, kako kaže, “oni nemaju na šta da se pozovu nego na kosovski predsedan”, dodajući da je “na sceni s jedne strane potpuno licemerje Zapada, ali smo shvatili da ni kod Rusa principi ne postoje, princip jedino postoji kod Srbije”.³⁰ Nakon izjave G7 da insistira na teritorijalnom integritetu Ukrajine, Vučić je izjavio da je i on odlučio da “ni na koji način neće dozvoliti narušavanje teritorijalnog integriteta Srbije”.³¹

28 <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-kurti-berlin-sa-stanak/31832803.html>.

29 <https://balkans.aljazeera.net/news/2022/5/14/sarrazin-kosovo-pripada-vijecu-evrope>.

30 <https://www.politika.rs/sr/clanak/507225/Vucic-Ne-dam-teritorijalni-integritet-Srbije-ni-po-koju-cenu>.

31 <https://www.blic.rs/vesti/politika/trpimo-mnogo-neuvodjenjem-sankcija-rusiji-vucic-zima-koja-dolazi-bice-najteza-imacemo/7y34s9m>.

Svestan da Kosovo uživa podršku ne samo oko članstva u Savetu Evrope, nego i za Unesco i Interpol, Vučić je prilikom sastanka sa vladikama SPC zatražio njihovu podršku i oko kosovskog pitanja. On je naime rekao: “Ja ovo nisam video, nisam sanjao da ću doživeti i videti. Bio sam svedok velikih pritisaka oko Brisleskog sporazuma. Suočavamo se sa neviđenom histerijom, niko nikoga ne želi da čuje a kamoli da sasluša. Diplomacija više ni u čemu ne postoji, to je samo – ko će brutalnije da prenese poruku. U tim uslovima naše je da pokušamo da sačuvamo svoju zemlju i narod. Bez naše crkve teško da bi naš narod van granica mogao da opstane. Da nam pomognete da svi ljudi razumeju poziciju Srbije, da svi budemo zajedno, da pokušamo da u ovim vremenima budemo jedinstveni”.³²

Suštinski problem dijaloga između Beograda i Prištine je različito viđenje Zajednice srpskih opština, pri čemu Beograd teži (njenom) statusu poput RS, odnosno podeli Kosova. Svojevremeno je usvojen Sporazum o principima za rešavanje pitanja srpske zajednice. Ustavni sud Kosova je osporio deo koji se odnosi na izvršne funkcije. Vlada Kosova i predstavnici Srba sa Kosova uz posredovanje OEBS započeli su razgovore o statutu, ali su istovremeno počeli i incidenti na severu, kao uvod u

dogovor o podeli Kosova. Od tada nijedna strana nije podnela predlog o tome kako zamišlja Zajednicu srpskih opština.

U datim okolnostim svi su izgledi da obe strane preferiraju zamrznut konflikt. Narativ i na jednoj i drugoj strani je toksičan i ne obećava skorou normalizaciju u komunikaciji. Negativni stereotip o Albancima se pojačao posebno nakon podnošenja zahteva Kosova za članstvo u Savetu Evrope. Ministar policije Aleksandar Vučlin ide čak dotle da u jednoj televizijskoj emisiji

32 <https://rs.n1info.com/vesti/vucic-sledi-nam-najteze-vreme-od-1944-ckva-da-pomogne-da-narod-razume/>.

o Albancima govori kao o ološu.³³ Jedino pritisak SAD i EU može dovesti do sveobuhvatnog sporazuma koji bi predviđao i obostrano priznanje.

“DISCIPLINOVANJE” REPUBLIKE SRPSKE

Posle višegodišnjeg zanemarivanja Bosne i Hercegovine i tolerisanja etnonacionalističkih lidera koji su sistematski uništavali mogućnost funkcionalne Bosne, EU i SAD su se posljednjih meseci latile politike smirivanja Milorada Dodika, sa ciljem da se zaustave njegove provokacije i sa zahtevom za povratak RS u državne institucije. Predsednik Bajden (Biden) je prilikom posete nemačkog kancelara Šolca Vašingtonu potvrdio spremnost i opredijeljenost da kompletiraju posao integracije Zapadnog Balkana u evropske institucije i da konačno ostvare Evropu koja je celovita, slobodna i u miru.³⁴

Senad Lavić, profesor Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, precizno objašnjava bosansku političku scenu i ističe da su “voždovi” etnopolitičke preuzeli političke organizacije, javne medije, obrazovne sisteme, državne institucije, narative o Bogu i naciji, o smislu ljudskog života.³⁵

Republika Srpska se percipira kao jedini ratni plen od koga će Beograd bez većeg pritiska teško odustati. Narativ srpskih nacionalista, kako u Srbiji, tako i u Republici Srpskoj, već se godinama svodi na to da je BiH neodrživa i da je njen raspad neminovan, da su Muslimani srušili Jugoslaviju (teza koja se sve više koristi u Beogradu),

33 TV Pink, 20. maj 2020.

34 https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/236418/americki_predsjednik_otvorio_karte_opredijeljeni_smo_da_zavravimo_posao_integracije_zapadnog_balkana_u_evropske_institucije.html.

35 <https://thebosniatimes.ba/69365/u-glibu-licemjerstva-lavic-kako-smo-drzavu-sveli-na-niske-grane-i-kako-smo-upustili-diletante-da-vode-igru/>.

da je BiH regresivna, da je RS stvorena kako bi se sprečio genocid (Ana Brnabić), da nema odgovornosti čelnika bosanskih Srba iz 1992, za izbijanje rata (Željka Cvijanović), da je greška što Beograd nije priznao Republiku Srpsku (Milorad Dodik) i da rat u BiH bio oslobodilački rat Srba (Dobrica Ćosić, teza opšte prihvaćena).

Milorad Dodik je najistureniji eksponent Moskve ali i najnepredvidiviji akter u BiH i u tom smislu, potencijalni generator nasilnog sukoba. Dodikova drskost i arogancija nastavljene su nakon što ga je Zapad sankcionisao. Nastavlja sa svojom retorikom osporavanja legitimiteta novoimenovanog visokog predstavnika Šmita, jer nije potvrđen u Savetu bezbednosti. To je samo eho onog što Moskva stalno ponavlja. Tako je, nakon što je visoki predstavnik poništio zakon o nepokretnoj imovini Republike Srpske, izjavio “da najbolji sinovi Republike Srpske nisu izginuli da bi neizabrani Nemač Kristijan Šmit krčmio ono za šta su dali najvrednije”.³⁶

Ponašanje Rusije prema Bosni ukazuje na njenu ambiciju da smanji uticaj Zapada i potkopa zapadne političke projekte izvan bivšeg sovjetskog prostora. Ona na tome radi sistematski, kako bi uspostavila novu međunarodnu bezbednosnu arhitekturu, koja marginalizuje SAD i NATO. Bosna kao središnja zemlja je savršena prilika za rušenje zapadnog sistema na Balkanu, instaliranog nakon 2000. Zato je Rusija godinama podržavala nacionalističke i antidemokratske snage u regionu, posebno u Republici Srpskoj.

Kako ocenjuje izvor *Sputnjika*, u Briselu su se zaigrali u svojoj težnji da na svaki način eliminišu sa scene nepoželjne političare iz BiH koji pokazuju nezavisnost od direktiva iz Evropske unije i Vašingtona. Takva linija u potpunosti se uklapa u njihovu upornu politiku centralizacije i

36 “Šmit ukinuo Zakon o nepokretnoj imovini Republike Srpske”, Politika, 13. april 2022.

unitarizacije višenacionalne države BiH na osnovu većine jednog naroda – Bošnjaka.³⁷

Srpski mediji sugerišu da bi status Srba, a ujedno i Hrvata, prema zamisli Zapada u novoj “demokratskoj” Bosni i Hercegovini trebalo svesti na položaj obespravljenih nacionalnih manjina – takozvanog “civilnog stanovništva”. Špekuliše se i etničkim čišćenjem, jer se, kako se ističe, kroz stvaranje neprihvatljivih uslova za dalji život Srba i Hrvata u BiH oni primoravaju na napuštanje BiH. Intencija da se BiH priključi NATO tumači se kao namera da se prekine komunikacija sa iskonskim partnerima, a pre svega sa Rusijom.³⁸

Uprkos američkim i britanskim sankcijama, kao i povećavanom prisustva EUFOR na osetljivim tačkama, poput Brčkog, i novog pristupa Zapada regionu, prisutan je opravdani strah građana BiH. Širenje straha i panike od “drugog fronta” na Balkanu sarajevskih (i kosovskih) političara, Beograd “smatra provokacijama ne bi li na taj način isprovocirali i izazvali Srbiju na reakciju, verovatno u nadi da bi se Beograd u slučaju intervencije suočio s optužbama i izvesnom odmazdom iz sveta”.³⁹

REAGOVANJE RUSIJE

Samouverenost ruske elite da će ostvariti ulogu globalnog igrača i postaviti temelje novog međunarodnog poretka na delu je više od decenije. Sergej Karaganov, počasni predsedavajući Ruskog saveta za spoljnu politiku i politiku odbrane, nekad blizak Putinov saradnik, tvrdio je da su minhenski govor Putina (2007), gruzijski

rat i reforma vojske, sprovedeni usred globalne ekonomske krize koja je označila kraj zapadnog liberalnog globalističkog imperijalizma i najavila novi cilj ruske spoljne politike – da ponovo postane vodeća svetska sila koja može da brani svoj suverenitet i interese.⁴⁰

Značajnu ulogu u tome ima i Aleksandar Dugin, filozof i glavni ideolog euroazijastva kao nove ruske doktrine, koji često dolazi u Beograd, drži predavanja, daje intervjuje. On je uverio srpsku elitu da “Rusija neće Balkan ostaviti Zapadu, posebno jer Zapad samo što se nije urušio”. S obzrom da je Rusija zainteresovana za višepolarnost, ona će podržati Srbiju ne samo u proruskorijentaciji, već i u njenoj neutralnosti i, štaviše, u njenoj vodećoj ulozi u istočnoj Evropi i na Balkanu. Zato, kako ističe, vidi Srbiju kao Rusiji najbližu evropsku zemlju.⁴¹

On naglašava da je Balkan čvorište civilizacija i da spaja često dijametralno suprotne linije geopolitičkih interesa, ne samo evropskih država, već i svetskih polova. Za sada, NATO na Balkanu uspeva da pojača svoju kontrolu nad zemljama regiona, ali je to agonija unipolarnog sveta. Rusija se vraća kao jedan od polova nove, višepolarne arhitekture koja nikada pre nije postojala. I paralelno sve veću ulogu počinje da igra Kina.⁴²

To je svakako uticalo i na orijentaciju predsednika Vučića i većeg dela srpske elite da se okrene Rusiji, jer time navodno Srbija osnažuje svoj geopolitički položaj i značaj. Važnu ulogu u toj orijentaciji Beograda ima i frustracija nakon svih poraza devedesetih koju je Rusija vešto eksploatisala podilaženjem srpskoj eliti i njenoj interpretaciji ratova devedesetih. Moskva je doprinela

37 <https://informer.rs/planeta/balkan/696682/dodik-zapad-brisel>.

38 <https://informer.rs/planeta/balkan/696682/dodik-zapad-brisel>.

39 “Zapad strepi od ‘drugog fronta’ na Balkanu, Politika, 15. maj 20022.

40 <https://www.rt.com/russia/550271-putin-doctrine-foreign-policy/>.

41 <https://standard.rs/2021/02/25/balkan-predstavlja-jedan-od-dva-ekrana-svetske-geopolitike-drugi-je-bliski-istok-zato-je-srbiji-sudjeno-da-igra-glavnu-ulogu-u-geopolitici/>.

42 Isto.

rusifikaciji srpskog nacionalizma, a preko svojih medija značajno je doprinela stvaranju toksične atmosfere protiv Zapada i posebno NATO, kao i njihovog omalovažavanja.

Ukrajinski rat i fijasko ruske vojske promenili su optiku, što je za srpsku elitu bolno saznanje. Zato je odluka o uzimanju strane EU, itekako emotivno opterećena, kao i raznim drugim, finansijskim, pre svega, vezama.

Moskva na Srbiju gleda kao na sprovodioca svog uticaja na Balkanu, ali i kao na izvor destabilizacije u regionu. To se odnosi i na Republiku Srbiju i na proruske snage u Crnoj Gori.

Rusija do sada nije negativno reagovala na Vučićevo kolebanje i njegove kontradiktorne izjave. Sergej Lavrov, ruski ministar spoljnih poslova, sa razumevanjem komentariše kako se vrši pritisak na balkanske zemlje, uključujući i Srbiju, da se pridruže antiruskim sankcijama, koje pokrivaju gotovo sve ekonomske, kulturne, humanitarne, političke i druge aktivnosti. On podvlači da je predsednik Vučić više puta javno ponovio da će Srbija voditi računa o sopstvenim interesima.⁴³

Posle više pokušaja da destabilizuje Severnu Makedoniju i Crnu Goru, Moskva je njihovo uvođenje sankcija proglasila neprijateljskim činom. Lavrov zato kaže da su i one uvučene u rat sankcijama. On smatra da su te zemlje prevarene, jer

uprkos svim obećanjima o brzom zbližavanju sa Evropskom unijom, to se nije dogodilo. Uvučeni su u NATO i antiruske akcije i kampanje a onda su ih, kako kaže, potapšali po ramenu i rekli: "Bravo, momci, samo tako nastavite". To dovodi, ističe, u pitanje ugled EU i stvarne ciljeve njene politike na Balkanu. Verujem da su Sjedinjene Države dale EU potpunu kontrolu nad Balkanom.⁴⁴ Očigledno je da Moskva pokušava da napravi razdor između EU i SAD, ali i malih balkanskih zemalja koje imaju puno razloga da budu razočarane politikom EU prema njima tokom poslednjih deset godina.

Aleksandar Bocan-Hrščenko, ruski ambasador u Beogradu, je u dugačkom intervjuu *Politici* izjavio da "Zapad vrši neverovatan pritisak na Srbiju". Mi odlično razumemo, rekao je, težak položaj u kome se Srbija nalazi i visoko cenimo principijelnu liniju koju čuva u nepriznavanju i neprihvatanju antiruskih sankcija. Posebno je naglasio da "Kosovo ne priznaju i da najaktivnije i dalje podržavaju Beograd u SB UN. Navodna promena ruskog stava je izmišljena s ciljem da se pokvare naši odnosi i da se Srbija prikloni antiruskim merama".⁴⁵

Ukrajinska neuspela avantura ruske vrhuške još uvek može iznedriti neočekivane poteze Putina na Balkanu. Već se čuju glasovi unutar EU (Pariz, Berlin, Rim) da treba omogućiti Rusiji častan izlaz iz Ukrajine.

43 https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1806841/.

44 https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1806841/

45 "Zapad na Srbiju vrši neverovatan pritisak", *Politika*, 9. maj 2022.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

EU je u fazi prilagođavanja politike proširenja novom geopolitičkom okruženju i razvija novi proces pristupanja. Postoje dva pristupa, francuski i nemački. Predsednik Makron sugerise stvaranje “geopolitičke zajednice” koja bi bila priključena EU, dok je nemački prioritet politika proširenja Evropske unije i rad na snaženju saradnje među državama Zapadnog Balkana.

Ruska agresija na Ukrajinu stavila je pitanje bezbednosti u prvi plan i dovela do toga da je pristup EU bezbednosti u njenom istočnom susedstvu, koga karakteriše uzdržanost i strateška dvosmislenost, neodrživ u novim okolnostima.

Srbija se i dalje nada da će u okviru projekta Otvoreni Balkan ostvariti dominaciju u regionu, što je takodje sve manje izvesno zbog protivljenja Bosne, Crne Gore i Kosova koje preferiraju obnavljanje Berlinskog procesa pod nadzorom kancelara Šolca. Osim toga, susedi i dalje nemaju poverenja u namere Srbij koja se intenzivno naoružava.

Pridruživanje EU je geopolitička neminovnost celog Zapadnog Balkana s obzirom na stalne pretenzije Rusije da ga destabilizuje. Zato sve nedoumice oko politike proširenja na Zapadni Balkan ukazuju na to da je Balkan, uprkos svim obećanjima, još uvek na ledu.

Imajući u vidu veoma fluidnu situaciju na Zapadnom Balkanu kao i brojne špekulacije o mogućnosti Putinovog otvaranja “drugog fronta” na Balkanu, opravdan je strah građana, pre svega, u Bosni i na Kosovu, te je u tom smislu neophodno

- da Zapad, pre svega EU, što pre ponudi stvarnu podršku, zaštitu i konkretnu perspektivu regionu za budućnost;
- EU mora aktivno nadgledati sprovođenje svih poglavlja, posebno 23 i 24, koja su uslov za članstvo;
- da se otkloni svaka mogućnost menjanja granica na Balkanu; u tom smislu, Zajednicu srpskih opština trebalo bi prilagoditi standardima kojima se rešavaju manjinska pitanja i kosovskom ustavu;
- Budućnost i funkcionalnost BiH zavisi od politike Beograda koja neometano dve decenije integriše RS na svim nivoima (ekonomskom, kulturnom, obrazovnom i informativnom); bez podrške Beograda RS je neodrživa; EU i SAD, osim suzbijanja korupcije i radikalne nacionalne politike, trebalo bi da objedine obrazovni i kulturni prostor kako bi se uz partikularne gradio i bosanski identitet; samo kulturna osvešćenost i obrazovanje kao temeljne okosnice društva, garantuju integraciju i solidarnost; zato je kulturna dekontaminacija imperativ za oporavak ne samo BiH, već celog regiona;
- Zbog oslanjanja na Rusiju, posebno kad je reč o Kosovu, Srbija još uvek nije spremna da napravi iskorak koji bi je trajno vezao za EU i region. U tom smislu, ona je na istorijskoj raskrsnici. Pri tom treba imati u vidu da su srpske elite tokom celog XX veka bile dominantno antizapadne kad je reč o vrednostima na kojima Zapad počiva. Zato je neophodan što aktivniji odnos EU sa proevropskom opozicijom i civilnom društvom, kako bi se ojačala podrška evroatlantskoj orijentaciji;
- Opređenje novog parlamenta i vlade za Zapad zavisiće od veštine predsednika Vučića da okrene javno mnjenje i naravno, da promeni stav i svoje partije. U tom smislu neophodan je i što aktivniji rad sa opozicijom kako bi podržala EU orijentaciju;
- Mediji moraju da se posvete dekonstrukciji proruskog narativa i objektivnom odnosu prema značaju uključivanja Srbije u evroatlantske integracije.